

TIKUVCHILIK FANLARINI O‘QITISHDA INKLYUZIV TA’LIM TEXNOLOGIYALARINING O‘RNI

Kodirova Matluba Rozikovna

*Farg‘ona imkoniyatlari cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan
maxsus texnikum, ta’lim ustasi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada tikuvchilik (tikuvchilik-bichuvchilik) fanlarini o‘qitish jarayonida inklyuziv ta’lim texnologiyalarining o‘rni va ahamiyati ilmiy-amaliy nuqtai nazardan tahlil qilingan. Imkoniyati cheklangan o‘quvchilarning kasbiy ko‘nikmalarni egallashida moslashtirilgan jihozlar, yordamchi (assistiv) texnologiyalar, differentsiallashtirilgan ta’lim hamda ta’limning universal dizayni (UDL) tamoyillaridan foydalanish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda O‘zbekistondagi inklyuziv ta’limning huquqiy-me’yoriy asoslari, xalqaro tajriba va tikuvchilik ustaxonasida amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etishning samarali usullari aniq faktlar asosida ko‘rib chiqilgan. Xulosa qismida tikuvchilik yo‘nalishida inklyuziv yondashuvni joriy etishning ustuvor yo‘nalishlari taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, tikuvchilik fanlari, kasb-hunar ta’limi, imkoniyati cheklangan shaxslar, alohida ta’lim ehtiyojlari, assistiv (yordamchi) texnologiyalar, ta’limning universal dizayni (UDL), differensial yondashuv, moslashtirilgan jihozlar.

Аннотация. В данной статье анализируется роль и значение инклюзивных образовательных технологий в процессе обучения швейному делу (портняжному делу и кройке) с научно-практической точки зрения. Рассматриваются вопросы использования адаптированного оборудования, вспомогательных технологий, дифференцированного образования и принципов универсального дизайна образования (УДО) при приобретении

профессиональных навыков учащимися с инвалидностью. В исследовании рассматривается правовая и нормативная база инклюзивного образования в Узбекистане, международный опыт и эффективные методы организации практического обучения в швейной мастерской на основе конкретных фактов. В заключении предлагаются приоритетные направления внедрения инклюзивного подхода в швейном направлении.

Ключевые слова: инклюзивное образование, швейные науки, профессиональное образование, люди с инвалидностью, особые образовательные потребности, вспомогательные технологии, универсальный дизайн обучения (УДО), дифференцированный подход, адаптированное оборудование.

Abstract. This article analyzes the role and importance of inclusive education technologies in the process of teaching sewing (tailoring and tailoring) subjects from a scientific and practical point of view. The issues of using adapted equipment, assistive technologies, differentiated education and the principles of universal design of education (UDL) in the acquisition of professional skills by students with disabilities are covered. The study examines the legal and regulatory framework of inclusive education in Uzbekistan, international experience and effective methods of organizing practical training in a sewing workshop based on concrete facts. The conclusion proposes priority areas for implementing an inclusive approach in the sewing direction.

Keywords: inclusive education, sewing sciences, vocational education, people with disabilities, special educational needs, assistive technologies, universal design for learning (UDL), differentiated approach, adapted equipment.

Kirish

Inklyuziv ta'lim - har bir o'quvchining jismoniy, aqliy, sensor yoki ruhiy holatidan qat'i nazar, teng sharoitlarda sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan zamonaviy ta'lim falsafasi va amaliyotidir. Bu yondashuvning xalqaro huquqiy poydevori 1994-yil 7–10-iyun kunlari Ispaniyaning Salamanka shahrida bo'lib o'tgan, 92 davlat va 25 xalqaro tashkilot vakillari ishtirok etgan jahon konferensiyasida qabul qilingan Salamanka Deklaratsiyasi bilan qo'yilgan. Ushbu hujjatda barcha bolalar, imkoniyatidan qat'i nazar, birgalikda ta'lim olishi tamoyili e'lon qilingan hamda kasbiy (vokatsion) ta'limga alohida e'tibor qaratish zarurligi ta'kidlangan.

O'zbekiston Respublikasi ushbu xalqaro tamoyillarni izchil ravishda milliy qonunchilikka tatbiq etmoqda. 2021-yil 7-iyunda mamlakatimiz Birlashgan Millatlar Tashkilotining “Nogironlar huquqlari to'g'risida”gi konvensiyasini ratifikatsiya qildi. “Ta'lim to'g'risida”gi yangi tahrirdagi Qonunda ilk bor “inklyuziv ta'lim” tushunchasi mustahkamlanib, uning 20-moddasiga muvofiq jismoniy, aqliy, sensor yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan shaxslar uchun ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'lim tashkil etilishi belgilab qo'yilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son qarori bilan tasdiqlangan “2020–2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi” ushbu sohaning strategik yo'nalishlarini belgilab berdi. Konsepsiyada keltirilishicha, qaror qabul qilingan davrda respublikada jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun jami 86 ta ixtisoslashtirilgan maktab va maktab-internatda 21 mingdan ortiq bola ta'lim olardi. Islohotlar natijasida 2023–2024 o'quv yilining birinchi yarmida 530 ta umumiy o'rta ta'lim tashkilotida inklyuziv ta'lim joriy etilib, 1 ming 195 nafar alohida ta'lim ehtiyojli bola qamrab olindi. Bu raqamlar inklyuziv ta'limning O'zbekistonda dinamik rivojlanayotganini ko'rsatadi.

Kasb-hunar ta'limi, jumladan tikuvchilik (tikuvchilik-bichuvchilik) yo'nalishi imkoniyati cheklangan shaxslar uchun nafaqat hunar o'rgatish, balki mustaqil iqtisodiy hayotga, mehnat bozoriga integratsiyalashuv va ijtimoiy faollikning muhim vositasidir. Shu bois tikuvchilik fanlarini o'qitishda inklyuziv ta'lim texnologiyalaridan oqilona foydalanish dolzarb pedagogik vazifaga aylanadi.

Tikuvchilik fanlarini o'qitishda inklyuziv yondashuvning o'ziga xosligi

Tikuvchilik fanlari amaliy-texnologik xususiyatga ega bo'lib, ularni o'zlashtirish jarayonida o'quvchidan ko'rish, mayda motorika (qo'l harakatlari aniqligi), fazoviy tasavvur, diqqat va ketma-ketlikni saqlash ko'nikmalari talab etiladi. Turli nozologik guruhlariga mansub o'quvchilar (eshitishida, ko'rishida, tayanch-harakat tizimida yoki intellektual rivojlanishida muammosi bo'lganlar) uchun bu talablar turlicha qiyinchilik tug'diradi. Demak, bitta universal metod barcha o'quvchilarga bir xilda samara bermaydi — aynan shu yerda inklyuziv ta'lim texnologiyalari yordamga keladi.

Tikuvchilik mashg'ulotlarida inklyuziv yondashuvning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- 1) har bir o'quvchining individual imkoniyatlari va ehtiyojlaridan kelib chiqib o'quv materialini moslashtirish (differensiatsiya);
- 2) axborotni bir necha kanal orqali (ko'rish, eshitish, tactil-sezish) taqdim etish;
- 3) operatsiyalarni mayda, mantiqiy bosqichlarga bo'lish (algoritmallashtirish);
- 4) xavfsiz va ergonomik mehnat muhitini tashkil etish.

Inklyuziv ta'lim texnologiyalari va ularning turlari

Ta'limning universal dizayni (UDL). CAST tashkiloti ishlab chiqqan UDL konsepsiyasi (2018-yilgi 2.2-versiya) uch asosiy tamoyilga tayanadi: axborotni taqdim etishning bir necha usulini ta'minlash; o'quvchining bilimni ifoda etish uchun turli imkoniyatlar yaratish; hamda jalb etish va motivatsiya uchun har xil

vositalardan foydalanish. Tikuvchilikda bu, masalan, andoza (lekala) bilan ishlash usulini bir vaqtning o'zida og'zaki tushuntirish, vizual sxema, video va o'qituvchining bevosita ko'rsatmasi orqali yetkazishni anglatadi.

Differensiallashtirilgan ta'lim. K. Tomlinson ta'limni o'quvchining tayyorgarlik darajasi, qiziqishi va o'rganish uslubiga moslashtirishni taklif etadi. Tikuvchilik darsida bu — bir o'quvchiga oddiy to'g'ri choklarni mashq qildirish, ikkinchisiga murakkab buyum bichish topshirig'ini berish kabi vazifalarni tabaqalashtirishda namoyon bo'ladi.

Assistiv (yordamchi) texnologiyalar. Bular o'quvchining funksional imkoniyatlarini kengaytiruvchi texnik va dasturiy vositalardir. Tikuvchilik yo'nalishida ulardan eng samaralilari: ip o'tkazgichni avtomatlashtirilgan ignali tikuv mashinalari; pedalsiz (tugmacha yoki tizza richagi bilan boshqariladigan) mashinalar tayanch-harakat tizimida nuqsoni bo'lganlar uchun; kattalashtiruvchi linza va yaxshilangan yoritish ko'rish qobiliyati past o'quvchilar uchun; tovushli signal beruvchi o'lchov asboblari; brayl yoki relyefli (bo'rtma) belgili o'lchagichlar; ekranni o'qib beruvchi dasturlar va kompyuterli bichish (CAD) tizimlari.

Vizual va tactil ko'rgazmali vositalar. Bosqichma-bosqich rangli texnologik kartalar, piktogramma (rasmli belgi)lar bilan jihozlangan ish o'rni yo'riqnomalari, bo'rtma kontur (chok chizig'i)li andozalar va rangli kodlash tizimi (masalan, har bir chok turi alohida rang bilan belgilanishi) o'quvchiga operatsiyalar ketma-ketligini mustaqil eslab qolishga yordam beradi.

Texnologiyalarni tikuvchilik mashg'ulotlarida amaliy qo'llash

Ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilar bilan ishlashda yorqin, kontrastli yoritish, kattalashtiruvchi vositalar, tovushli o'lchagichlar va tactil (bo'rtma) andozalardan foydalaniladi. Mato turini paypaslab ajratish, ignaga ipni maxsus moslama yordamida o'tkazish ko'nikmalari alohida mashq qilinadi.

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilar uchun vizual axborot ustuvor bo‘ladi: barcha yo‘riqnomalar yozma va rasmi shaklda, video formatda (zarur o‘rinlarda imo-ishora tili tarjimasini bilan) taqdim etiladi; o‘qituvchi yuzma-yuz turib, lab harakati ko‘rinadigan tarzda tushuntiradi.

Tayanch-harakat tizimida muammosi bo‘lgan o‘quvchilar uchun ish o‘rni ergonomik tarzda jihozlanadi: balandligi rostlanadigan stol, nogironlar aravachasi uchun mo‘ljallangan ish joyi, pedalsiz boshqaruvli mashina, qulay tutqichli asboblarni qo‘llaniladi.

Intellektual rivojlanishida o‘ziga xosligi bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlashda har bir operatsiya soddalashtirilgan, qisqa va aniq bosqichlarga bo‘linadi; ko‘p marta takrorlash, namuna asosida ishlash, ijobiy rag‘batlantirish (motivatsiya) va vizual jadval (kun tartibi)dan foydalaniladi. Mashg‘ulot davomida sodda buyumlardan murakkabga bosqichma-bosqich o‘tiladi.

Bunday yondashuvlarni amalga oshirishda zamonaviy raqamli texnologiyalar — video darsliklar, interaktiv taqdimotlar, kompyuterli bichish dasturlari hamda elektron simulyatorlar — o‘quvchining mustaqilligini oshiradi va o‘qituvchiga individual yondashuvni ta’minlash imkonini beradi.

Muammolar va istiqbolli yo‘nalishlar

Inklyuziv texnologiyalarni tikuvchilik ta’limiga keng joriy etish yo‘lida bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. Bularga moslashtirilgan jihoz va assistiv vositalarning yetishmasligi yoki qimmatligi; pedagoglarning inklyuziv metodika va defektologiya asoslari bo‘yicha maxsus tayyorgarligi yetarli emasligi; individual ta’lim dasturlari (ITD)ni ishlab chiqish bo‘yicha uslubiy ta’minotning chegaralanganligi kiradi.

Istiqbolda quyidagi yo‘nalishlar ustuvor sanaladi: ta’lim ustalari va o‘qituvchilarni inklyuziv pedagogika hamda assistiv texnologiyalardan foydalanish

bo'yicha muntazam malaka oshirishdan o'tkazish; tikuvchilik ustaxonalarini moslashtirilgan jihozlar bilan ta'minlash; har bir o'quvchi uchun individual ta'lim marshrutini ishlab chiqish; ishlab chiqarish korxonalarini bilan hamkorlikda bitiruvchilarni ish bilan ta'minlash (mehnat bozoriga integratsiya). Ushbu choratadbirlar imkoniyati cheklangan shaxslarning kasbiy va ijtimoiy reabilitatsiyasini jiddiy yaxshilashga xizmat qiladi.

Xulosa

Tikuvchilik fanlarini o'qitishda inklyuziv ta'lim texnologiyalari imkoniyati cheklangan o'quvchilarning kasbiy ko'nikmalarni muvaffaqiyatli egallashi, mustaqillik va o'ziga ishonch tuyg'usining shakllanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ta'limning universal dizayni, differentsiallashtirilgan yondashuv, assistiv texnologiyalar hamda vizual-tactil ko'rgazmali vositalarning uyg'un qo'llanishi har bir o'quvchiga o'z imkoniyatidan kelib chiqib bilim va hunar olish sharoitini yaratadi.

O'zbekistonda qabul qilingan huquqiy-me'yoriy hujjatlar va izchil islohotlar bu boradagi mustahkam asosni tashkil etadi. Biroq texnologiyalarning ta'sirchanligi pirovardida pedagogning malakasiga, ustaxonaning moddiy-texnik ta'minotiga hamda har bir o'quvchiga nisbatan individual, insonparvar munosabatga bog'liqdir. Shu bois inklyuziv tikuvchilik ta'limini rivojlantirish kompleks — huquqiy, uslubiy, moddiy va kadrlar tayyorlash yo'nalishlarini qamrab oluvchi — yondashuvni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son. Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasining "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 15-oktabr, O'RQ-641-son. Toshkent, 2020.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son qarori (2020–2025-yillarda inklyuziv ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi bilan birga). Toshkent, 2020.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi 2021-yil 12-oktabrdagi 638-son qarori. Toshkent, 2021.
5. Muminova L.R., Ayupova M.Yu. Maxsus pedagogika: o‘quv qo‘llanma. Toshkent: Fan, 2013.
6. Ayupova M.Yu. Logopediya: defektologiya yo‘nalishi talabalari uchun darslik. Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
7. UNESCO. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. Salamanca: UNESCO, 1994.
8. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). New York: UN, 2006.
9. UNESCO. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. Paris: UNESCO, 2005.
10. CAST. Universal Design for Learning Guidelines, version 2.2. Wakefield, MA: CAST, 2018.
11. Tomlinson C.A. The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. 2nd ed. Alexandria, VA: ASCD, 2014.